

รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรทางการเงิน
ชุมชนในด้านการออมและการเข้าถึงแหล่งทุนที่เป็นธรรม*

THE MODELS FOR ENHANCING THE STRENGTH OF COMMUNITY
MICRO-FINANCIAL PERFORMANCE FOCUSING ON SAVING
AND FAIR LOAN ASSESSMENT

วัลลภ สุรทศ

Wallop Surathos

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน

Rajamangalajavidyalaya University of Technology Isan

Corresponding Author E-mail: wallop.su2507@gmail.com

บทคัดย่อ

องค์กรการเงินชุมชน เป็นองค์กรการเงินระดับฐานรากที่มีบทบาทสูงต่อการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งด้วยการสะสมทุน และพัฒนาทุนชุมชนด้านการเงินเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน มีคุณลักษณะพิเศษที่เป็นการบริหารจัดการโดยคนในชุมชนเอง และเป็นแนวทางที่รัฐบาลให้การสนับสนุนเพื่อลดปัญหาความยากจนและให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ผ่านกลไกการสนับสนุนและนโยบายต่าง ๆ ของรัฐ โดยเฉพาะท่ามกลางสภาวะความผันแปรทางด้านเศรษฐกิจและการปรับเปลี่ยนค่านิยมของคนในสังคม รวมทั้งสภาพทางการเมืองที่ไม่แน่นอน ที่อาจส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตของประชาชนที่มีความยุ่งยากมากขึ้น การบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชนจึงเป็นแนวทางหนึ่งต่อการดำรงอยู่ได้ในสภาวะของการเปลี่ยนแปลง จึงต้องมีแนวคิดของการพัฒนาและรักษาองค์กรการเงินชุมชนไว้ ซึ่งรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรทางการเงินชุมชนในด้านการออมและการเข้าถึงแหล่งทุนที่เป็นธรรม 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านผู้นำด้านการบริหาร ด้านเครือข่าย และด้านการพัฒนาชุมชน

คำสำคัญ: การเสริมสร้างความเข้มแข็ง; การดำเนินงาน; องค์กรทางการเงินชุมชน

Abstract

The Financial Organization of Community is the microfinance which has the high role for creating potential community by collecting the capital in order to develop economy and social of community by themselves. The special characteristic is themselves administration and it is the approach that supported by state to resolve poverty and self independent through public mechanisms and policies. Especially in the uncertain economy and society including to politics, may cause to the effect of the suffering way of people. This is why it should has the concepts for development and maintenance the organization. The models for enhancing the strength of community micro-financial performance focusing on saving and fair Loan assessment in four issues composing of elite, organization administration, networking and community development. The methodology are review literatures and content analysis.

Keywords: Enhancing the Strength; Performance; Community Micro-Financial

บทนำ

แนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ นั่นคือ การส่งเสริมให้ประชาชนระดับฐานราก (ผู้มีรายได้น้อย) มีโอกาสทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นจากการเข้าถึงบริการทางการเงิน (Financial Inclusion) ซึ่งจะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนระดับฐานราก ลดช่องว่างความยากจน (Poverty gap) และความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้ง เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ การเข้าถึงบริการทางการเงิน เป็นการที่บุคคลหรือครัวเรือนมีโอกาสเข้าถึงและสามารถใช้ผลิตภัณฑ์หรือบริการทางการเงินที่เหมาะสมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยั่งยืน ด้วยต้นทุนที่เป็นธรรม โปร่งใส และสอดคล้องกับระดับรายได้ภายใต้การกำกับดูแลที่เหมาะสม การส่งเสริมการเข้าถึงบริการทางการเงินถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจได้ เนื่องจากการส่งเสริมให้ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงแหล่งทุนเพื่อการประกอบอาชีพ เพื่อการพัฒนาเพิ่มรายได้ นอกจากนี้การส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้าถึงและใช้บริการทางการเงินยังสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นด้วย เนื่องจากทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงแหล่งทุนในการประกอบอาชีพ รู้จักเก็บออม รู้จักบริหารจัดการเงิน ทำให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนทางเศรษฐกิจและการเงิน อันเป็นการแสดงให้เห็นว่าการเข้าถึงบริการทางการเงินเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการเติบโตทางเศรษฐกิจ การเข้าถึงบริการทางการเงินของประชาชนในพื้นที่ห่างไกลหรือแม้แต่เขตเมืองเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ภาครัฐพยายามแก้ไขเพื่อสร้างโอกาสและลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการทางการเงินให้กับประชาชน ซึ่งหนึ่งในแนวทางการ

ช่วยเหลือที่สำคัญ คือ การสนับสนุนองค์การการเงินชุมชนผู้ให้บริการทางการเงินในระบบ โดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงินเฉพาะกิจยังคงเป็นช่องทางหลักในการให้บริการทางการเงินพื้นฐาน เช่น เงินฝาก สินเชื่อ โอนเงิน และชำระเงิน แต่สัดส่วนครัวเรือนที่ใช้บริการผ่านช่องทางธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงินเฉพาะกิจสำหรับบริการสินเชื่อ โอนเงิน และชำระเงินลดลง เนื่องจากครัวเรือนใช้บริการสินเชื่อผ่านองค์การการเงินชุมชนและกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเพิ่มมากขึ้น

การส่งเสริมการเข้าถึงบริการทางการเงินในระดับฐานราก (Microfinance) ภายในชุมชนหรือภายในพื้นที่ใกล้เคียงกัน จะช่วยลดช่องว่างทางการเงินให้แก่ประชาชนระดับฐานรากให้สามารถเข้าถึงแหล่งเงินได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ ช่วยลดปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนอันจะนำมาสู่การเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนของเศรษฐกิจมหภาค และภาคประชาชน มีมาตรฐานในการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้นจากการพึ่งพาตนได้ องค์การการเงินชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวกันของประชาชนในชุมชนเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยการให้บริการทางการเงินแก่ประชาชนที่เป็นสมาชิก เนื่องจากประชาชนในชุมชนไม่สามารถเข้าถึงผู้ให้บริการทางการเงินในระบบ เพราะมีรายได้ปานกลางหรือมีรายได้น้อย มีรายได้ไม่แน่นอน หรือขาดหลักทรัพย์ค้ำประกันในการกู้ยืมเงิน ทำให้ขาดโอกาสทางเศรษฐกิจและตกอยู่ในความยากจนอย่างต่อเนื่อง องค์การการเงินชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการเพิ่มการเข้าถึงบริการทางการเงินสำหรับผู้มีรายได้ปานกลางหรือมีรายได้น้อย มีรายได้ไม่แน่นอน

องค์การการเงินชุมชน เป็นองค์กรที่สร้างขึ้นโดยมีเป้าหมายหลักเพื่อการพัฒนาชุมชนให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนของชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาชีวิตของตนเอง และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนโดยรวม (กมลศักดิ์ วงศ์ศรีแก้ว และคณะ, 2560) ทั้งนี้การพัฒนางค์กรการเงินชุมชน ต้องให้ความสำคัญกับการจัดการกับผลประโยชน์ขององค์กรให้กับสมาชิกในชุมชน เช่น การนำเงินกำไรขององค์การการเงินชุมชนมาใช้ในการพัฒนาชุมชน เช่น สร้างถนน พัฒนาโรงเรียน เป็นทุนสนับสนุนให้นักเรียน เป็นต้น เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและองค์การการเงินชุมชน ดังนั้นองค์การการเงินชุมชน จึงมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชน อย่างไรก็ตาม องค์การการเงินชุมชนส่วนใหญ่มุ่งเน้นการส่งเสริมการกู้ยืมเพื่อนำไปใช้จ่ายมากกว่ามุ่งเน้นการออมและการลงทุน ทำให้ครัวเรือนนำไปใช้จ่ายสินค้าที่ไม่จำเป็นเกิดพฤติกรรมใช้จ่ายเกินตัว ขาดวินัยการออม องค์การการเงินชุมชนที่มีอยู่ในปัจจุบันส่วนมากยังให้บริการทางการเงินได้ไม่ครบถ้วน และขาดความยั่งยืนในการดำเนินการจากการเน้นการพึ่งพาตัวบุคคลเป็นหลัก และยังไม่ได้มีการกำกับดูแลที่เหมาะสม ส่งผลให้การพัฒนาระบบการเงินระดับฐานรากของไทยในช่วงที่ผ่านมาขาดความคืบหน้า ประชาชนจำนวนมากไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการเงินที่มีคุณภาพอย่างครบถ้วนและบางส่วนต้องไปพึ่งพาแหล่งเงินนอกระบบและถูกเอาเปรียบ นอกจากนี้องค์การ

การเงินชุมชนยังขาดมาตรฐานในการบริหาร และขาดความมั่นคง รวมถึงการขาดหน่วยงานหรือบุคลากรที่เชี่ยวชาญส่งเสริมและกำกับดูแลเพื่อช่วยยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชนอย่างเป็นระบบและยั่งยืนประชาชนระดับฐานรากประสบปัญหาการเข้าถึงบริการทางการเงินที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

ดังนั้น เพื่อให้ทราบถึงการดำเนินงานขององค์กรทางการเงินชุมชนในด้านการออมและการเข้าถึงแหล่งทุนที่เป็นธรรม จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรทางการเงินชุมชนในด้านการออมและการเข้าถึงแหล่งทุนที่เป็นธรรมโดยบทความนี้จะได้นำเสนอประเด็นของรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรทางการเงินชุมชนในด้านการออมและการเข้าถึงแหล่งทุนที่เป็นธรรม รวมทั้งนำเสนอแนวทางที่จะให้การดำเนินงานขาดประสิทธิภาพ การสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรการเงินชุมชนมีความมั่นคงทางการเงิน อันเป็นการลดความเหลื่อมล้ำภายในสังคมยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนระดับฐานราก

องค์กรการเงินชุมชนในประเทศไทย

องค์กรการเงินชุมชน เป็นองค์กรชุมชนประเภทหนึ่ง ซึ่งอาจจะมีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่นได้มาก เช่น องค์กรภาคประชาชน องค์กรชาวบ้าน องค์กรภาคประชาสังคมตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) มาตรา 3 ได้ให้ความหมายขององค์กรชุมชน คือ กลุ่มคนที่มีระบบการจัดการที่สมาชิกของชุมชนจัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ พัฒนาอาชีพ เพิ่มรายได้ พัฒนาที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อม หรือพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม โดยประมวล วะสี (2542) ได้ให้ความหมายขององค์กรชุมชน ว่าหมายถึง การรวมตัวของกลุ่มคนที่มีภารกิจทำกิจกรรม โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีการติดต่อสื่อสาร และความเอื้ออาทรเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำและมีการจัดการภายในองค์กร หรือการรวมตัวของชาวบ้านที่มีความสัมพันธ์กันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป อยู่ภายในหมู่บ้านเดียวกันหรือต่างหมู่บ้านก็ได้ ไม่จำกัดพื้นที่ แต่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีผู้นำและกิจกรรมพัฒนาร่วมกันภายในชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุขและด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ องค์กรชุมชน ถือได้ว่าเป็นสถาบันที่เก่าแก่ที่สุดของสังคมไทย มีกิจกรรมในลักษณะเพื่อช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนสิ่งของกัน การรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนแรงงาน โดยเกิดจากการรวมตัวกันจากชาวบ้านพบเพื่อจะแก้ปัญหาในทุกเรื่อง และต้องการการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามแนวทางการพัฒนาแนวใหม่ตามยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน เน้นการเสริมสร้างศักยภาพความสามารถให้คนยากจนก่อร่างสร้างตัวและพึ่งตนเองให้มากขึ้นด้วยการนำหลักแนวคิดกระบวนการสหกรณ์มาใช้ประโยชน์ โดยส่งเสริมให้คนยากจนรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชน สหกรณ์ เครือข่ายองค์กรชุมชน (นนธิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, 2546)

สำหรับองค์กรการเงินชุมชนนั้นเป็นองค์กรที่มีเป้าหมายเพื่อการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ในทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นระบบการให้บริการทางการเงินสำหรับคนจนที่ไม่สามารถ เข้าถึงบริการทางการเงินของธนาคารพาณิชย์ทั่วไปได้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้มีรายได้น้อย ซึ่งเป็นโครงการทางการเงินที่ดีและเหมาะสมกับประเทศไทย (Community Based Financial Services) เป็นบริการทางการเงินสำหรับคนในชุมชนต่าง ๆ โดยมีหลักการรวมเงินรวมทุนบนพื้นฐานการพึ่งพาตนเองและการบริหารจัดการตามกรอบภูมิปัญญาชาวบ้าน (ศศิธร บุญเพิ่ม, 2554) มีลักษณะเป็นกลุ่มองค์กรชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมด้านการเงินเป็นหลักมีลักษณะสำคัญ คือ มีการออมเงินร่วมกันอย่างสม่ำเสมออย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เงินออมที่ได้นำมาปล่อยให้สมาชิกกู้หรือทำธุรกิจร่วมกัน กำไรที่เกิดขึ้นนำมาปันผลให้แก่สมาชิก โดยอาจแบ่งบางส่วนเป็นสวัสดิการให้กับชุมชน (ภิม ฤกษ์ธาวี และคณะ, 2544) เป็นกลุ่มของบุคคลในชุมชนที่รวมตัวกันโดยความสนใจดำเนินงานด้านเงินทุนหมุนเวียนที่ให้สมาชิกกู้ยืมไปประกอบอาชีพ และใช้จ่ายที่จำเป็นภายใต้กฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่มที่สมาชิกร่วมกันกำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันและผลสำเร็จที่เกิดขึ้นจะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกโดยส่วนรวม มีการระดมทุนในชุมชนเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการนำเงินไปแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในชีวิตประจำวัน อยู่บนพื้นฐานของความต้องการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นและลดการพึ่งพิงจากภายนอก นอกจากนี้ องค์กรการเงินชุมชนเป็นองค์กรประชาชนในภาคชุมชนทั้งที่อาศัยในเมืองและชนบทร่วมกัน จัดตั้ง ทั้งแบบที่ไม่เป็นทางการและเป็นทางการเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเกิดขึ้นได้จากแรงกระตุ้นของหน่วยงานของรัฐ แต่กระบวนการจัดตั้งและการดำเนินงานเกิดขึ้นตามความต้องการของคนในชุมชน โดยสมาชิกร่วมกันออมทรัพย์ในรูปแบบต่าง ๆ และมีการจัดสวัสดิการแก่สมาชิกหลากหลายลักษณะ รวมทั้งการให้กู้ยืมเพื่อนำไปแก้ปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า จากผลการศึกษาวิจัยของปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชุกี และคณะ (2552) แบ่งองค์กรการเงินชุมชนตามวัตถุประสงค์เป็น 4 ประเภทใหญ่ ได้แก่

1. องค์กรการเงินชุมชนที่เน้นเรื่องการจัดการจัดการทางการเงิน เช่น การปล่อยกู้เป็นต้น กลุ่มนี้มีความเสี่ยงเรื่องหนี้ และการหมุนหนี้ของสมาชิก
2. องค์กรการเงินชุมชนที่เน้นการออมและการจัดสวัสดิการ ซึ่งกลุ่มนี้มักประสบปัญหาเงินออมหรือเงินสดไหลเข้ากับเงินที่ต้องจ่ายเพื่อจัดสวัสดิการไม่สัมพันธ์กัน
3. องค์กรการเงินชุมชนที่ทำหน้าที่หลาย ๆ อย่าง คือ ทั้งการออมการกู้การจ่ายปันผล และการจัดสวัสดิการ รวมทั้งการผลิตสินค้าและบริการด้วย ซึ่งกลุ่มนี้ไม่ค่อยมีปัญหาด้านการเงินที่ต้องใช้เพื่อการจัดสวัสดิการ เนื่องจากมีรายได้จากการผลิตสินค้าและบริการ อีกทั้งยังมีเงินจากการฝากและออม กลุ่มนี้มีการบริหารจัดการที่ซับซ้อนขึ้น ดังนั้นการวิเคราะห์แนวโน้มธุรกิจและการใช้ระบบบัญชีที่ซับซ้อนขึ้น เช่น การคำนวณต้นทุนการผลิต เป็นต้น
4. องค์กรการเงินออมทรัพย์เพื่อการผลิต คือ การรวมตัวกันของชาวบ้าน เพื่อช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยการประหยัดทรัพย์ แล้วนำมาสะสมรวมกันทีละเล็กละ

น้อยเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ เพื่อใช้เป็นทุนให้สมาชิกที่มีความจำเป็นเดือดร้อนกู้ยืมไปใช้ในการลงทุนประกอบอาชีพ หรือเพื่อสวัสดิการของตนเองและครอบครัว โดยมีหลักการดำเนินงาน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จะดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จ และมีประสิทธิภาพจะต้องบริหารจัดการอยู่ภายใต้คุณธรรม 5 ประการ ดังนี้

1. ความซื่อสัตย์
2. ความเสียสละ
3. ความรับผิดชอบ
4. ความเห็นอกเห็นใจกัน
5. ความไว้วางใจกัน

วัตถุประสงค์ของการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

1. ส่งเสริมให้มีการประหยัดและออมเงินในรูปเงินสัจจะ
2. ให้บริหารเงินทุนสนับสนุนการประกอบอาชีพและสวัสดิการของสมาชิก
3. ให้มีประสบการณ์ในการบริหาร และจัดทำเงินทุนด้วยตนเอง
4. ส่งเสริมให้มีความสามัคคี การทำงานร่วมกัน และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
5. ให้มีประสบการณ์ในการบริหาร และจัดการเงินทุนของตนเอง

ปัจจุบันองค์กรการเงินฐานรากสามารถจำแนกคร่าว ๆ เป็น 1. องค์กรการเงินกึ่งในระบบซึ่งทางการมีส่วนสนับสนุนในการจัดตั้ง มีกฎหมายรองรับชัดเจน มีฐานะเป็นนิติบุคคล เช่น เครดิตยูเนียน สหกรณ์ออมทรัพย์ มีจำนวน 1,227 แห่ง กองทุนหมู่บ้าน มีจำนวน 78,013 แห่ง กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และ 2. องค์กรการเงินแบบพึ่งตนเอง ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ทั่วไปที่ชาวบ้านร่วมกันริเริ่มก่อตั้งขึ้นเช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์และกลุ่มสัจจะลดรายจ่ายวันละบาท เป็นต้น ยังไม่มีสถิติที่แน่ชัดว่าประเทศไทยมีกลุ่มองค์กรต่าง ๆ รวมทั้งหมดเท่าใด มีเงินรวมกันประมาณเท่าไร แต่อาจคาดการณ์คร่าว ๆ ได้ว่า การเงินของกลุ่มกึ่งในระบบมีประมาณ 9 แสนล้านบาท กลุ่มพึ่งตนเองมีประมาณ 3 หมื่นล้านบาท และเกี่ยวข้องกับประชาชนไม่น้อยกว่า 10 ล้านคน (สฤณี อาชวานันทกุล และปัทมาวดี โพชนุกูล, 2556)

องค์กรการเงินชุมชน จึงเป็นการรวมกลุ่มกันของสมาชิกในชุมชนด้วยความสมัครใจ ทั้งในพื้นที่ชนบทและในเมือง ทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีลักษณะการรวมทุนบนพื้นฐานการพึ่งพาตนเอง มีการร่วมกันวางแผน และการบริหารกลุ่มของตนเอง ทั้งนี้องค์กรการเงินชุมชนอาจเกิดขึ้นตามความต้องการของสมาชิกกลุ่ม หรือตามที่รัฐให้การสนับสนุน โดยมีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือกันด้านการเงิน มีกิจกรรมการระดมทุนโดยการออมเงิน การให้กู้ยืมเงิน การปันผล และการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกกลุ่มเพื่อการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ปัจจุบันมีกระบวนการรับรองสถานภาพขององค์กรการเงินชุมชน เพื่อการสร้างคุณภาพและพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนอย่างเป็นขบวนการ ทำให้องค์กรชุมชนเห็นความสำคัญของการสำรวจข้อมูลเพื่อทบทวนตนเอง และกระตุ้นให้เกิดการประเมินเพื่อพัฒนา

ตนเองไปสู่ความเข้มแข็งเป็นที่ยอมรับร่วมกันระหว่างองค์กรชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง จากนั้น คณะอนุกรรมการรับรองสถานภาพการเป็นองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนได้ร่วมกัน วางแนวทางการรับรองสถานภาพการเป็นองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน ซึ่งเน้นการ สนับสนุนให้เกิดกลไกและกระบวนการรับรองสถานภาพองค์กรชุมชนร่วมกันในระดับท้องถิ่น เป็นสำคัญ ตามข้อบังคับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ว่าด้วยการรับรอง สถานภาพการเป็นองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน พ.ศ. 2553 โดยคุณสมบัติองค์กร ชุมชนที่ได้รับการรับรองฯ จะต้องมีการก่อตั้งองค์กรโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกที่ชัดเจนมี วัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมที่ชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรม และมีเป้าหมายของการ รวมตัวกันเพื่อการพัฒนา มีกติกาและระบบการบริหารจัดการองค์กรที่ชัดเจน มีคณะกรรมการ ซึ่งทำหน้าที่ในการกำกับดูแลองค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชนซึ่งมาจากการเลือกตั้งของ สมาชิก และมีแผนงานการดำเนินกิจกรรมเพื่อการพัฒนา และมีการติดตามตรวจสอบการ ดำเนินงานขององค์กรอย่างต่อเนื่อง การรับรองสถานภาพขององค์กรการเงินชุมชนจึงเป็นการ พัฒนาองค์กรการเงินชุมชนให้มีการพัฒนาองค์กรอยู่อย่างต่อเนื่อง สร้างความเชื่อมั่นให้กับ สมาชิก และมีเป้าหมายของการดำเนินงานที่ชัดเจนขึ้น

การเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรทางการเงินชุมชนในด้านการออมและการเข้าถึงแหล่งทุนที่เป็นธรรม

จากการศึกษาและทบทวนเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานของ องค์กรทางการเงินชุมชนในด้านการออมและการเข้าถึงแหล่งทุนที่เป็นธรรมผู้เขียนได้วิเคราะห์ ให้เห็นถึงแนวคิดที่สำคัญทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรทาง การเงินชุมชนในด้านการออมและการเข้าถึงแหล่งทุนที่เป็นธรรม ออกเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

1. ผู้นำองค์กรการเงินชุมชน ผู้นำที่ดีเป็นที่ปรารถนาของทุกองค์กรเพื่อสร้างและนำพา องค์กรไปสู่เป้าหมาย คำว่า ผู้นำเป็นคำที่บ่งบอกได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษของบุคคลที่สามารถ ทำให้มีผู้ตามได้ โดยผู้นำต้องเป็นบุคคลที่มีอำนาจบางประการ ซึ่งอาจจะมาจากอำนาจโดยการ แต่งตั้งโดยรัฐ อำนาจจากความเชื่อถือไว้วางใจของผู้ตาม ผู้นำเป็นคำที่ได้รับการตีความและ ให้ความหมายที่แตกต่างกัน บ้างเน้นที่บุคลิกภาพของผู้นำบางความหมายเน้นการได้รับมอบ อำนาจ เป็นต้น ซึ่งสามารถจำแนกการให้ความหมายเป็น 2 ลักษณะ (ณัฐนรี ศรีทอง, 2552) คือ ความหมายของผู้นำโดยทั่วไป และความหมายของผู้นำชุมชนโดยได้ทำการเปรียบเทียบ ความหมายทั้ง 2 ลักษณะให้เห็นความเหมือนและความแตกต่าง โดยได้สรุปความหมายของผู้นำ โดยทั่วไปว่าหมายถึง ผู้ที่ได้รับตำแหน่งโดยการคัดเลือกหรือแต่งตั้งจากหน่วยงานให้เป็น ศูนย์กลางของหน่วยงานในการกำหนดเป้าหมายของหน่วยงาน โดยต้องประพฤติปฏิบัติตน ให้เหมาะสมกับบทบาท ปฏิบัติตามหน้าที่ในตำแหน่งที่ได้รับมอบหมาย ได้รับการยอมรับว่าเป็น ผู้มีอิทธิพลสูงสุดในหน่วยงาน มีอำนาจสั่งการแก่ผู้ตามให้ปฏิบัติงานตามทิศทางที่ต้องการ

มีความสามารถในการจูงใจให้ผู้ตามทำงานให้ประสบความสำเร็จด้วยความสมัครใจ เต็มใจและกระตือรือร้น ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีในหน่วยงาน มีความสามารถในการประสานสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ตามและระหว่างบุคคลภายนอกหน่วยงาน เพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมายอย่างราบรื่น และให้ความหมายแก่ผู้นำชุมชนโดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับประชาชนในพื้นที่ของชุมชน ในฐานะผู้ประสานความสัมพันธ์และสร้างการเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนาชุมชน ไม่ใช่ลักษณะความสัมพันธ์ของผู้นำในองค์กรกับผู้ปฏิบัติงานซึ่งเป็นผู้ตามในองค์กร โดยให้ความหมายผู้นำชุมชนว่าหมายถึง ผู้ที่มีความสามารถมากพอที่จะทำให้ประชาชนในชุมชนได้ร่วมกันคิด พิจารณา ปฏิบัติงาน เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชุมชนในทางที่ดีขึ้น หรือมีสภาพที่ดีกว่าเดิม โดยพฤติกรรมของผู้นำมีอิทธิพลเหนือประชาชนในชุมชนและเป็นตัวกลางในการส่งเสริมความร่วมมือกันของประชาชนในการทำงานในชุมชน ผู้นำชุมชนจึงเป็นผู้ช่วยให้ประชาชนในชุมชนได้มีการตกลงร่วมกัน และหาแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้แล้ว จึงเป็นผู้มีความสามารถในการชักจูงประชาชนในชุมชนได้ และเป็นผู้มีบารมีเหนือประชาชนในการทำงานในชุมชน ผู้นำองค์กรการเงินชุมชนจึงมีบทบาทสูงอย่างมากต่อการสร้างและพัฒนาองค์กรให้สามารถดำรงอยู่ได้ รักษาสมาชิกขององค์กร สร้างความเข้าใจและความร่วมมือของสมาชิกในองค์กรได้ การมีผู้นำองค์กรที่ดี จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญขององค์กรการเงินชุมชน

2. การบริหารองค์กรการเงินชุมชน การบริหารองค์กรการเงินชุมชน มีลักษณะการบริหารที่ต้องให้ความสำคัญในหลายด้านที่ส่งผลให้การบริหารขององค์กรการเงินชุมชนมีความแตกต่างกัน ไม่ได้มีรูปแบบเดียวกันทั้งหมด ทั้งนี้ความแตกต่างอาจเกิดจากประเด็นด้านที่มาของการก่อเกิดองค์กรเป็นสำคัญ ซึ่งในการจำแนกประเภทและรูปแบบการบริหารองค์กรการเงินชุมชน ต้องพิจารณาในบริบทและที่มาของการจัดตั้ง ซึ่งส่งผลให้แต่ละรูปแบบมีลักษณะการบริหารจัดการที่แตกต่างกัน ข้อสังเกตสำหรับกลุ่มหรือองค์กรการเงินชุมชนที่จัดตั้งโดยรัฐจะมีกฎระเบียบบออยู่ชุดหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการกลุ่ม แต่สำหรับกลุ่มที่จัดตั้งโดยภาคประชาชนนั้น จะมีลักษณะของกฎระเบียบที่ผ่อนคลายหรือถูกสร้างขึ้นอย่างมีลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มไป ในการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชนประชาชนที่มารวมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งมีปัญหาคล้าย ๆ กัน สามารถเรียนรู้ เข้าใจตระหนักรู้ถึงปัญหา และร่วมมือกันแก้ปัญหาอันเป็นบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมืององค์ประกอบที่สำคัญ คือ การมีอุดมการณ์ วิสัยทัศน์ร่วมกัน คือการที่คนในกลุ่มมีแนวคิดเดียวกันหรือมองเห็นอนาคตข้างหน้าร่วมกัน เพื่อยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์และการรวมตัวของกลุ่มให้ปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละคนสุดความสามารถ เพื่อบรรลุอุดมการณ์ และวิสัยทัศน์ที่มีร่วมกัน การมีเป้าหมายเดียวกัน หรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน จะทำให้สมาชิกในกลุ่มมีทิศทางดำเนินงานที่สอดคล้องกันเพื่อไปสู่จุดหมายนั้น ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของกลุ่มมากกว่าทรัพย์สินหรือสิ่งมีค่าทางวัตถุ เพื่อชดเชยข้อขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นภายหลัง การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการบริหารจัดการ

เป็นเงื่อนไขที่ทำให้สมาชิกมีสำนึกความเป็นส่วนหนึ่งในกลุ่ม และตระหนักในความรับผิดชอบร่วมกัน เกิดการรับรู้ตัดสินใจและร่วมลงมือปฏิบัติในนามของกลุ่ม หากดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยความโปร่งใส เปิดเผย และมีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง กิจกรรมการดำเนินงานของกลุ่มมีความเหมาะสมสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของสมาชิก มีแผนงานที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุก ๆ ด้าน ไม่เป็นการส่งเสริมหรือสร้างความขัดแย้ง และมีการเคลื่อนไหวเพื่อพัฒนาให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง สามารถบริหารได้ภายในกลุ่มโดยไม่ต้องพึ่งพิงปัจจัยต่าง ๆ จากภายนอก ภายใต้การสนับสนุนของผู้นำองค์กรชุมชน มีบรรยากาศที่เป็นมิตร มีความรัก เอื้ออาทร สมานฉันท์ และสามัคคีความรักและความสมานฉันท์จะเป็นเหตุให้เกิดความร่วมมืออย่างมีพลัง สร้างระบบการสื่อสารในแนวราบ เพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน และยอมให้ความร่วมมือด้วยความเต็มใจ มีงบประมาณดำเนินงานที่เพียงพอ ซึ่งในระยะแรกอาจต้องระดมเงินจากสมาชิกกลุ่มหรือขอรับการสนับสนุนจากภายนอกเพื่อใช้ในกิจกรรมแรกเริ่ม ดังนั้น การบริหารองค์กรการเงินชุมชน จึงต้องมีการบริหารอย่างมีเป้าหมาย มีทิศทาง การร่วมกันในการกำหนดเงื่อนไข แนวทางการดำเนินงานการสะท้อนปัญหาความต้องการ และการประเมินผลการบริหารองค์กรอย่างต่อเนื่อง หรือเป็นการบริหารตามวงจรคุณภาพ นั่นคือ มีระบบการวางแผน การดำเนินการ การตรวจสอบ และการปรับปรุงแก้ไข ซึ่งต้องมีการพัฒนาระบบเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง

3. การพัฒนาชุมชนและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การพัฒนาชุมชน และสร้างเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนาประเทศ ซึ่งเป็นการพัฒนาฐานรากของประเทศให้มีความเข้มแข็งเพื่อให้ประเทศชาติโดยรวมมีความมั่นคงในการพัฒนาชุมชนและสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการหนึ่งที่มีความสำคัญ ซึ่ง Creighton ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) เป็นกระบวนการที่ความกังวล ความต้องการ และคุณค่าของประชาชนได้รับการบูรณาการในกระบวนการตัดสินใจของภาครัฐผ่านกระบวนการสื่อสารและการปฏิสัมพันธ์แบบสองทาง โดยมีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากประชาชน (Creighton, 2005)

4. การสร้างและพัฒนาเครือข่าย การบริหารจัดการองค์กรแม้ว่าสามารถดำเนินการให้สำเร็จได้โดยลำพังขององค์กรเดียว แต่ด้วยข้อจำกัดในขอบเขตของความรู้ ความเชี่ยวชาญ ทรัพยากร และศักยภาพขององค์กร เครือข่ายจึงเป็นกลไกและทางเลือกใหม่ทางการจัดการที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรได้ ด้วยคุณลักษณะของเครือข่ายที่เน้นความร่วมมือให้เครือข่ายสามารถขับเคลื่อนกลยุทธ์ไปสู่เป้าหมายของเครือข่ายอย่างเดียวกันเครือข่ายจึงเป็นลักษณะความร่วมมือกันระหว่างองค์กร 2 องค์กรขึ้นไป มีอิสระต่อกันไม่มีลวดชั้นของสายการบังคับบัญชา เพื่อดำเนินภารกิจให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกัน โดยมี

การรับรู้ร่วมกัน ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน และรับผลประโยชน์ร่วมกัน โดยผ่านกระบวนการการแลกเปลี่ยนข้อมูล และทรัพยากรซึ่งกันและกัน มีการพึ่งพาอาศัยกัน

องค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายในกระบวนการปฏิบัติไปสู่ความสำเร็จว่าด้วยการจัดการเครือข่ายที่ประสบความสำเร็จ (Bevir, 2010) มีแนวคิดของการปฏิบัติคือ ให้ความสำคัญกับการสร้างความร่วมมือ (Collaboration Network) ในการจัดการเครือข่าย การสร้างความสัมพันธ์และสร้างแนวร่วมเชิงนโยบายเพื่อการบริหารจัดการเครือข่าย จะทำให้ภายใต้ นโยบาย (Policy Network) เดียวกัน จะมีลักษณะการทำงานแบบบูรณาการกัน ร่วมด้วยช่วยกัน การแลกเปลี่ยนทรัพยากรซึ่งกันและกัน ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จทางการจัดการนโยบาย สาธารณะสร้างทีมงาน (Team Working) การทำงานเป็นทีมและการสร้างความสัมพันธ์ของการทำงานร่วมกันภายใต้ นโยบายเดียวกันจะนำไปสู่ความสำเร็จทางการจัดการนโยบายสาธารณะ การสร้างภาวะผู้นำ (Leadership) เพื่อที่จะสร้างวิสัยทัศน์ ภารกิจ พันธกิจที่จะรวมพลังของเครือข่ายไปสู่เป้าหมายเดียวกันได้ และการเจรจาต่อรอง (Negotiation) เป็นกลยุทธ์สำคัญของการจัดการเครือข่าย ภายใต้ความอิสระของแต่ละหน่วยงาน ที่มีจุดยืนหรืออุดมการณ์ที่แตกต่างกัน การเจรจาต่อรองเป็นวิธีการประนีประนอมที่เป็นหนทางต่อทิศทางการจัดการที่สร้างการยอมรับร่วมกัน

ในการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชน การสร้างและพัฒนาเครือข่ายจึงเป็นกระบวนการขยายตัวและพัฒนาองค์กรให้มีศักยภาพสูงขึ้นและสามารถดำรงรักษาองค์กรได้ ซึ่งการสร้างเครือข่ายขององค์กรการเงินชุมชนมีแนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรการเงินชุมชนด้วยกันเองในระดับเดียวกัน หรือต่างระดับกัน ภายในท้องถิ่นเดียวกัน หรือต่างท้องถิ่นกัน หรือการสร้างความสัมพันธ์กับสถาบันทางการเงินที่มีความมั่นคง เช่น ธนาคารออมสิน ธนาคารเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการและเป้าหมายขององค์กรการเงินชุมชน

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ของรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรทางการเงินชุมชนในด้านการออมและการเข้าถึงแหล่งทุนที่เป็นธรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดของชุมชน ได้แก่

1. ผู้นำองค์กรการเงินชุมชน คือ ผู้นำที่มีความสามารถมากพอที่จะทำให้ประชาชนในชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านการออม สร้างความเข้าใจและความร่วมมือของสมาชิกในองค์กรได้ เพื่อความสุข ความเข้มแข็งของประชาชนในชุมชน

2. การบริหารองค์กรการเงินชุมชน คือ การมีอุดมการณ์ วิสัยทัศน์ร่วมกัน มีแนวคิดเดียวกันหรือมองเห็นอนาคตข้างหน้าร่วมกัน เพื่อยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์และการรวมตัวของกลุ่มให้ปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละคนสุดความสามารถ เพื่อบรรลุอุดมการณ์ และวิสัยทัศน์ที่มีร่วมกัน

การมีเป้าหมายเดียวกัน หรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน จะทำให้สมาชิกในกลุ่มมีทิศทางดำเนินงานที่สอดคล้องกันเพื่อไปสู่จุดหมายนั้น

3. การพัฒนาชุมชนและสร้างเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน คือ ประชาชนมีความสามัคคี มีส่วนร่วมในการดำเนินการของชุมชน สมาชิกในชุมชนใช้ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ประชาชนในชุมชนให้ความร่วมมือในการทำงาน สมาชิกในชุมชนมีจิตอาสาและเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กร เพราะทุกคนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อสร้างชุมชนเกื้อกูล เพิ่มพูนน้ำใจ สร้างวิถีไทยสามัคคี

4. การสร้างและพัฒนาเครือข่าย คือ การขยายตัวและพัฒนาองค์กรให้มีศักยภาพสูงขึ้น และสามารถดำรงรักษาองค์กรได้ โดยการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรการเงินชุมชนด้วยกันเองในระดับเดียวกัน หรือต่างระดับกัน ภายในท้องถิ่นเดียวกัน หรือต่างท้องถิ่นกัน หรือการสร้างความสัมพันธ์กับสถาบันทางการเงินที่มีความมั่นคง เช่น ธนาคารออมสิน ธนาคารเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นต้น

สรุป

องค์กรการเงินชุมชนเป็นองค์กรระดับฐานรากที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ และสามารถมีส่วนร่วมทางการบริหารจัดการองค์กรหรือกลุ่มของตนเอง ในการศึกษาเพื่อสร้างกรอบแนวความคิดการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชนในสังคมไทย ดังที่กล่าวมาข้างต้น จึงให้ความสำคัญทั้งปัจจัยภายในองค์กร และปัจจัยภายนอกองค์กร กล่าวคือ ปัจจัยภายในองค์กร คือ เรื่องของผู้นำที่จะต้องมีความเข้มแข็งและมีความสามารถในการนำองค์กรให้พัฒนาและดำรงอยู่ได้ และการบริหารองค์กรการเงินชุมชนที่ต้องมีระบบของการบริหารที่ดีครบวงจรของการบริหารคุณภาพขององค์กร ส่วนปัจจัยภายนอก คือการสร้างและพัฒนาเครือข่าย ซึ่งเป็นแนวคิดที่จะช่วยให้องค์กรมีพลังในการจัดการกลุ่มและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางด้านการเงินได้มากขึ้น และการพัฒนาชุมชน ที่องค์กรชุมชนต้องสร้างบทบาทขององค์กรเพื่อชุมชนที่นอกจากจะสร้างประโยชน์ให้กับสมาชิกของกลุ่มแล้ว ยังสามารถพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ อีกทั้งรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรทางการเงินชุมชนในด้านการออมและการเข้าถึงแหล่งทุนที่เป็นธรรมที่ผู้เขียนได้เสนอนี้เป็นการวิเคราะห์แนวคิดอย่างรอบด้านทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกเพื่อที่จะเป็นกรอบแนวทางให้กับองค์กรการเงินชุมชนได้นำไปสร้างและพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนได้อย่างเข้มแข็งต่อไป ทั้งนี้ จะต้องมีการพัฒนาในทุกแนวคิด เพื่อให้องค์กรการเงินชุมชนได้พัฒนาเป็นองค์กรที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้และเป็นกลไกหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กมลศักดิ์ วงศ์ศรีแก้ว และคณะ. (2560). การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนพูนบำเพ็ญเขตภาษีเจริญกรุงเทพมหานคร. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 5(1), 46-57.
- ณัฐนรี ศรีทอง. (2552). การเพิ่มศักยภาพภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วังโอเดียนสโตร์.
- นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร. (2546). การพัฒนาองค์กรชุมชน. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- ประเวศ วะสี. (2542). เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจ สังคม. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชุกี และคณะ. (2552). โครงการศึกษาแนวทางการจัดทำเครื่องมือประเมินตนเองขององค์กรการเงินชุมชนฐานรากเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการเศรษฐกิจชุมชน. สืบค้น 23 มกราคม 2567, จาก <https://shorturl.asia/fCJ14>
- ภีม ภาเมธาวี และคณะ. (2544). โครงการวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรการเงินชุมชน. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- ศศิธร บุญเพิ่ม. (2554). การวิเคราะห์ศักยภาพองค์กรการเงินชุมชนบ้านดงเจริญชัยอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สฤณี อาชวานันทกุล และปัทมาวดี โพชนุกูล. (2556). คู่มือองค์กรการเงินชุมชน : แนวทางการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.
- Bevir, M. (2010). *Democratic Governance*. USA.: Princeton University Press.
- Creighton. (2005). *The Public participation Handbook : Making Better Decisions Through Citizen Involvement*. USA.: Jossey-Bass.

